

TALHA b. ABDULLAH

(طلحة بن عبد الله)

Ebû Abdillâh Talha b. Abdillâh
b. Avf ez-Zührî el-Medenî
(ö. 97/715)**Medine valisi ve kadısı, tâbiî.**

Kureys'in Zühreoğulları koluna mensup olup aşere-i mübeşşereden Abdurrahman b. Avf'in yeğenidir. Ebû Muhammed künyesiyle de anılır. Annesi Fâtıma bint Mutî b. Esved'dir. I. Yezîd döneminde Medine kadısı oldu. Kazâ ve fetvalarıyla ilk dönem Hicaz fıkıh anlayışının oluşumuna katkıda bulundu. Miras taksiminde halkın kendisine müracaat ettiği nihâi otoritelerden biri kabul edildi. Ayrıca ücret almadan halkın hukukî belgelerinin kaydını tutmak suretiyle bir tür noterlik de yaptı. Abdullah b. Zübeyr 71 (690) yılında Medine Valisi Câbir b. Esved'in yerine Talha'yı tayin etti. Böylece Talha, İbnü'z-Zübeyr'in son Medine valisi oldu. Abdullah b. Zübeyr'e biat etmediği için Câbir b. Esved döneminde almış kırbaçla cezalandırılan Saîd b. Müseyyeb, Talha'nın yönetiminden övgüyle bahsetmektedir. Talha sonraki yıllarda da kendisine itibar edilen bir şahsiyetti. Halife I. Velîd Medine'ye geldiğinde Kureys'in ileri gelenleri için dört kürsü kurulmasını emretti ve bunlardan birine onu oturttu. Abdurrahman b. Avf, Hz. Osman, Saîd b. Zeyd, Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Ebû Bekre gibi sahâbîlerden ve Abdurrahman b. Amr b. Sehl el-Medenî gibi tâbiîlerden hadis rivayet ettiği bilinen Talha'dan hadis nakledenler arasında İbn Şihâb ez-Zührî, Abdurrahman b. Avf'in torunları Sa'd b. İbrâhîm ve Abdülazîz b. Ömer ile Ebû'z-Zinâd, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir gibi kimseler bulunmaktadır. Talha b. Abdullah 97'de (715) Medine'de vefat etti. Bu tarih 99 (717) olarak da zikredilmiştir. Talha'nın Muhammed, İmrân, İbrâhîm, Abdullah, Ömer adlarında beş oğlu; Âtike, Taybe, Ümmü İbrâhîm, Ümmü Ebîhâ ve Rübeyha adlarında beş kızı olmuştur.

Medineli tâbiîlerin önde gelenlerinden olan Talha İbn Sa'd, İbn Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî, Nesâî ve İcîl gibi âlimler tarafından hadis naklinde güvenilir sayılmış, rivayetleri Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'de, Ebû Avâne, İbn Hibbân ve Hâkim'in eserleri gibi belli başlı kaynaklarda yer almıştır. Zeyd b. Sâbit'ten semâ tesbit edilmemiş olmakla birlikte ilim ve fıkıhta onun yolunu takip ede-

rek görüş ve fetvalarını benimsediği için Zeyd'in ashâbı arasında sayılmış, Enes b. Mâlik'in görüşlerinden de yararlanmıştı. Talha b. Abdullah cömertliğiyle de meşhurdur. Şair Ferezdak'ın Medine'ye geldiğinde Talha hakkında methiyeler söylediği, onun da kendisine 1000 dinar verdiği zikredilmiştir. Talha başkalarına ikram edecek durumda olduğu zaman kapısını açar, bunu görenler evine gelirdi. Onlara sadece yemek yedirmekle kalmaz, istedikleri şeyleri alıp götürmelerine de izin verirdi. İkrâm edecek bir şeyi olmadığı zaman ise kapısını kapatırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 160-161; Ali b. Medîni, *el-İlel* (nşr. Hüsâm M. Bû Kurays), Küveyt 1423/2002, s. 74-76; Vekî', *Ahbârü'l-kuğât*, I, 120-121, 124; İbn Hibbân, *es-Şikât*, IV, 392; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXV, 40-53; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 408; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 174-175; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, V, 19; Şemseddin es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-laîfe fi târihi'l-Medineti's-şerife*, Beyrut 1993, I, 472.

CEMAL AĞIRMAN

TALHA b. UBEYDULLAH

(طلحة بن عبید الله)

Ebû Muhammed Talha b. Ubeydillâh
b. Osmân et-Teymî el-Kureşî
(ö. 36/656)**Aşere-i mübeşşereden olan sahâbî.**

Nesebi Hz. Peygamber ile Mürre'de, Hz. Ebû Bekir ile Amr b. Kâ'b'da birleşir. Annesi Sa'be bint Abdullah sahâbeden Alâ b. Hadramî'nin kız kardeşidir. Hz. Ali ile aynı yıl doğduğu zikredilmekteyse de öldüğünde en az almış yaşında olduğuna göre daha önce doğmuş olmalıdır. İki erkek kardeşinden Osman müslüman olmuş, diğeri ise Bedir Gazvesi'nde müşrik saflarında ölmüştür. İslâm öncesi Mekke'nin önemli tüccarlarından biri olan Talha ticaret için bulunduğu Busrâ'da karşılaştığı bir rahipten Hz. Muhammed'in peygamberliğini öğrenince hemen Mekke'ye döndü ve Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla İslâmiyet'i kabul edip ilk müslümanlar arasında yer aldı. Vahiy kâtipliği de yapan Talha hem cennetle müjdelenen on sahâbîden hem de Resûlullah'ın havârisi diye bilinen on iki kişiden biridir. Müslüman olduğu günlerde Hz. Ebû Bekir ile aynı ipe bağlanarak işkence gördüğünden her ikisi "Karîneyn" (yakın dost) diye anılır. Suriye'de bulunduğu dönemde gerçekleşen Habeşistan hicretine katılmadı. Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret ettikten sonra Hz. Ebû Bekir'in ailesini Medine'ye o götürdü. Mekke'de iken Zübeyr

b. Avvâm ile, Medine'de Kâ'b b. Mâlik ile (bazı rivayetlere göre Ebû Eyyüb el-Ensârî, Sa'd b. Ebû Vakkâs veya Saîd b. Zeyd) ile kardeş ilân edildi. Yine Şam'da olduğu sırada meydana gelen Bedir Gazvesi'ne katılmadığı zikredilmekteyse de birçok kaynakta Hz. Peygamber'in onu ve Saîd b. Zeyd'i Şam yoluna istihbarat için gönderdiği ve Medine'ye ancak savaş bittikten sonra dönmedikleri belirtilmektedir. Bu sebeple kendisine ganimetten pay verildi. Uhud Gazvesi'nden itibaren bütün savaşlarda yer aldı. Kahramanca savaştığı Uhud Gazvesi'nde Resûlullah'ı korurken birçok yerinden yaralandı ve eli çolak kaldı. O gün üzerinde iki zırh bulunduğu için Uhud kayalığına çıkamayan Resûl-i Ekrem Talha'nın sırtına basarak oraya çıktı bu sebeple de "Talha'ya -cennet- vâcip oldu" buyurdu (Tirmizî, "Menâkıb", 21). Talha'nın faziletine dair birçok hadis nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımlarından dördünün kız kardeşleriyle evlenen Talha'nın on beş çocuğu oldu. Bunlar arasında Seccâd lakabıyla tanınan Muhammed ile Mûsâ, İmrân ve Âişe meşhurdur.

Halife seçilmesinin ardından Hz. Ebû Bekir'e hemen biat eden Talha onun zamanında yaşanan ridde olaylarının bastırılmasında aktif rol oynadı. Ancak Ebû Bekir'in kendisinden sonra Ömer'i halife tayin etmesini sorguladı. Hz. Ömer'in üçüncü halifeyi seçmeleri için belirlediği altı kişilik heyette yer almasına rağmen o günlerde Medine'de bulunmadığından seçimde yer almadı. Medine'ye döndüğünde herkesin Osman'a biat ettiğini görünce o da biat etti. Fakat Hz. Osman'ın hilâfetinin ikinci döneminde görülen yönetim zaafı yüzünden onu eleştirenler arasında Talha da vardı. Osman'ın öldürülmesinden sonra Ali'ye biat ettiyse de bu biatın kendisinden zorla alındığını söyledi. Hz. Ali'nin yeni valiler tayin edeceğini öğrenince kendisine ait geniş toprakların ve taraftarlarının bulunduğu Basra valiliğini istedi, fakat halife bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Zübeyr b. Avvâm ile birlikte hareket ederek Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını isteyen Hz. Âişe'nin safına katıldı ve Mekke'ye gitti. Onun ve Zübeyr'in bu tutumunda Osman'a karşı yaptıkları şiddetli muhalefetten duydukları pişmanlığın etkili olduğuna dair rivayetler vardır. Basra Valisi Abdullah b. Âmir'in ısrarı üzerine gittikleri Basra yakınlarında Hz. Ali'nin ordusuyla karşılaştılar. Burada Ali ile görüşen Talha savaştan vazgeçti ve geri safta durdu. O sırada genellikle bir çarpışmanın gerçekleşmeyeceği düşünülüyordu.

Ancak umulanın aksine iki ordu arasında Cemel Vak'ası olarak bilinen çarpışma meydana geldi ve Talha bu sırada kendisini Hz. Osman'ı öldürenler arasında yer almakla suçlayan Mervân b. Hakem tarafından öldürüldü (Cemâziyelâhîr 36 / Aralık 656). Kabri Basra'nın dışındadır. İyi bir hatip olan, zenginliği ve cömertliğiyle tanınan Talha'nın Hz. Peygamber tarafından "hayr, fey-yâz, cûd" sıfatlarıyla anıldığı rivayet edilmiştir. Sahâbenin en zenginlerinden biri olduğu için geriye büyük bir miras bıraktı. Cemel Vak'ası sırasında el konulan bazı gayri menkulleri Hz. Ali tarafından çocuklarına geri verildi. Resûl-i Ekrem ile Hz. Ebû Bekir ve Ömer'den rivayetleri olan Talha'dan başta oğulları Yahyâ, Mûsâ ve İsâ olmak üzere Seleme b. Ekva', Saîd b. Zeyd, Mâlik b. Evs, Kusem b. Abbas, Saîd b. Osman b. Affân, Ahnef b. Kays, Ebû Seleme b. Abdurrahman hadis nakletmiştir.

BİBLİYOGARFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*², II, 66; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 214-225; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 384, 392; II, 228, 247; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 154, 168, 228-234; Fesevî, *el-Ma'rifet ve't-târîh*, I, 473-479; II, 535-536; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 227-234; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 219-225; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Ben-nâ), III, 85-89; Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzû'n-nağire fi menâkıbi'l-aşere*, Beyrut 1405/1984, III-IV, 245-269; Mizzî, *Tehtibü'l-Kemâl*, XIII, 412-424; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², I, 23-40; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 246-249; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 229-230; G. Levi Della Vida, "Talha b. Ubeydullah", *IA*, XI, 695-696; W. Madelung, "Talha", *EP*² (İng.), X, 161-162.

BÜNYAMİN ERUL

TÂLIB-i ÂMÜLİ

(طالب آملی)

Seyyid Muhammed Tâlib-i Âmülî
(ö. 1036/1626)

Fars şiirinde
sebk-i Hindî akımının
önde gelen şairlerinden.

Mâzenderan'ın Âmül şehrendir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1007 (1598-99) yılında Âmül'e yönetici tayin edilen Mirza Ebû'l-Kâsım Han'a yazdığı bir kasidede yirmi yaşında olduğunu belirttiğine göre 987'de (1579) doğduğu söylenebilir. Mahlası "Tâlib" ise de bazı şiirlerinde "Âşûb" mahlasını kullanmıştır. Bir kısım kaynaklarda "Âşûb" mahlasını ilk şiirlerinde kullandığı zikredilirse de hem ilk dönem hem sonraki dönem şiirlerinde her iki mahlası da görülür. Şiirlerinde matematik, geometri ve felsefe okuduğunu belirtmesi iyi bir eğitim aldığını ortaya koy-

maktadır. Ayrıca iyi bir hattat olduğu bilinmektedir. 1010 (1601-1602) yılında Mâzenderan'dan ayrılan Tâlib beş yıl kadar Safevî başşehri İsfahan'da ve annesinin memleketi Kâşân'da kaldı. İsfahan'da bulunduğu sırada Şah I. Abbas'a kasideler sunduysa da bu şiirleri takdir görmedi. Yaklaşık 1014'te (1605-1606) Meşhed üzerinden Merv'e gitti. Burada kaldığı iki yıl boyunca Safevîler'e bağlı Merv hâkimi Ustaclu Bektaş Han'dan himaye gördü. 1017 (1608) yılında Hindistan'a gitti. Dayısının oğlu hekim ve şair Rûknâ-yi Kâşî daha önce Hindistan'a gitmişti. Agra, Lahor, Mül-tan ve Delhi'de bir süre kalan Tâlib, Kande-har'a geçerek şehrin yöneticisi Mirza Gâzî Big Tarhân'dan himaye gördü ve ona kasideler sundu. Mirza Gâzî Big'in 1021'de (1612) ölümü üzerine Kandehar'dan ayrılarak Hindistan'a döndü. Agra'da tanıştığı *Tezkire-i Meyhâne* yazarı Fahrüzzamânî-i Kazvîni onu şiir yeteneğine sahip bir genç diye niteler (s. 548). Agra'dan Peşâver'e giden ve orada kasideler takdim ettiği Peşâver Beyi Çın Kılıç Han'la birlikte bazı seferlere katılan Tâlib, Çın Kılıç Han hükümetinin son bulmasının ardından yeniden Agra'ya geldi. Burada şehrin nüfuzlu şahsiyetlerinden Muhammed Hüseyin Diyânet Han'dan aldığı tavsiye mektubuyla Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın soyundan gelen Gucerât Valisi Abdullah Hân-ı Firûzceng'in yanına gitti ve ondan iyi kabul gördü. Kısa bir süre sonra Agra'ya dönen Tâlib, Bâbürlü Hükümdarı Cihangir'in ve eşi Nurcihan Begüm'ün teveccühünü kazanıp saraya girdi (1025/1616). Burada 1028 (1619) yılında "melikü's-şuarâ" unvanını aldı. Bir müddet Sultan Cihangir'in emriyle Vezir İ'timâdüddevle Mirza Gıyâseddin'in maiyetinde mühürdar olarak görevlendirilirse de çok geçmeden bu görevden istifa etti. Cihangir'in sarayında önemli bir mevkide bulunan Tâlib ömrünün son yıllarında ruhsal sorunlar yaşadı, şiirlerine de yansdığı gibi bir süre münzevi bir hayat sürdürdü. Ancak *Tezkire-i Naşrâbâdî*'de belirtildiği üzere (s. 223) akli dengesini yitirdiğine ilişkin açık bilgi bulunmamaktadır. Tâlib yakalandığı bir hastalık yüzünden genç yaşta vefat etti. Mezarının nerede olduğu bilinmemektedir.

Kısa ömrüne rağmen Tâlib'den geriye hacimli bir şiir külliyesi kalmıştır. Tezkirelerde divanındaki beyit sayısıyla ilgili olarak 9000 ile 15.000 arasında değişen rakamlar verilir. Ancak yayımlanan külliya-tındaki beyitlerin sayısı 23.000'e yaklaşmaktadır. Tâlib'in övgü şiirleri arasında devlet adamlarının yanı sıra Ehl-i beyt'e

dair olanlar da önemli bir yer tutar. *Kazâ' ve Kader*, *Sûz u Gedâ* ve *Cihângirnâme* başlıca mesnevileridir. Sebk-i Hindî üslûbunun öncü şairlerinden olan Tâlib bu üslûbun gelişmesini doğrudan etkilemiş ve sebk-i Hindî içinde farklı bir tarzı temsil etmiştir. Bir kasidesinde kendini kıta ve gazelde Enverî ve Sa'dî-i Şîrâzî, mesnevide Senâî ve rubâide Ömer Hayyâm ile eşdeğerde görür (Sîrûs Şemîsâ, s. 89). Diğer bir şiirinde de kasidedeki başarısını över ve kendini Hâkânî-i Şîrvânî'den üstün tutar (*Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, IV, 1630). Kasidelerine bakıldığında klasik dönemin güçlü şairlerinden Zahîr-i Fâryâbî, Kemâl-i Hucendî ve Emîr Hüsrev-i Dihlevî'ye yakın olduğu söylenebilir. Gazelde bağımsız bir tarz geliştirmekle birlikte klasik dönemin büyük şairlerine nazîreler yazmıştır. Kendi çağdaşlarından Örfî-i Şîrâzî ve Feyzî-i De-kenî onun önemseddiği şairler olarak zikredilebilir. Ezberinde çok şiir bulunduğu belirtilen Tâlib, çeşitli toplantı ve mahfillerde şiir okuduğundan "Bülbül-i Âmül" lakabıyla meşhur olmuştur. Kendine özgü bir üslûp geliştirerek şiire yeni bir açılım getirmiş ve klasik şiirden kopuşun öncülerinden olmuştur. Tâlib'in şiirini tezkirecilerin çoğu överken Lutf Ali Beg Âzer onun kendine has bir tarza sahip bulunduğunu, ancak bu tarzın fasih şairlerin beğeneceği bir tarz olmadığını ileri sürer (*Âteşkede*, II, 870). Muhammed Pâdişâh ise Farsça şiir söyleyen şairlerden söz ederken Tâlib'i de anar ve onun başka hiçbir şairde görülmemiş bir şiir tarzı olduğunu belirtir (*Ferheng-i Ânendirâc*, IV, 3085). Tâhirî Şihâb, Tâlib'in bütün şiirlerini kapsayan külliyyatını yayımlamış (*Külliyât-ı Eş'âr-ı Mellikü's-şuarâ*² Tâlib-i Âmülî, Tahran 1346 hş.), Daniela Meneghini Corraele, *Lirica Persica* serisinin dördüncü kitabı olarak Tâlib'in 1000 beyitten oluşan 132 gazelini incelemiştir (*Taleb: Concordance and Lexical Repertories of 1000 Lines*, Venezia 1990). Muhammed Kahraman, sebk-i Hindî şairleri ve şiirlerine dair yaklaşık 11.000 beyit içeren *Şayyâdân-ı Ma'nâ* adlı eserinde (Tahran 1378 hş.) Tâlib'in biyografisine ve gazellerinden seçmelere yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdünnebi Fahrüzzamân-ı Kazvîni, *Meyhâne* (nşr. Ahmed Gülçîn-i Meânî), Tahran 1363 hş., s. 545-570; M. Tâhir Naşrâbâdî, *Tezkire-i Naşrâbâdî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1352 hş., s. 223-225; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Hasan Sâdât Nâsîrî), Tahran 1338 hş., II, 870-903; Muhammed Pâdişâh, *Ferheng-i Ânendirâc: Ferheng-i Câmî-i Fârsî* (nşr. M. Debîr-i Siyâki), Tahran 1336 hş., IV, 3085; Browne, *LHP*, IV, 253-256; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 1056-1068; Şîbî Nu'mânî, *Şîrû'l-'Acem* (trc. M. Takî Fahr-i Dâi-yi Gilânî), Tahran